

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΕΥΒΟΙΑΣ

Ἡ Εὐβοία κατέχει, χωρίς ἀμφιβολίαν, μίαν ἐξαιρετικὴν θέσιν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς τέχνης, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον. Τὰ μνημεῖα τῆς ἀπὸ τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ὕστερον περιόδου, τὰ ὅποια καὶ ἐνδιαφέρουν τὴν παροῦσαν ἔκθεσιν, εἶναι πολλὰ εἰς ἀριθμὸν καὶ σημαντικά εἰς ἀξίαν. Ἦδη 47 ἐκ τῶν μνημείων τούτων ἔχουν ἀνακηρυχθῆ ὡς διατηρητέα, δι' Ὑπουργικῶν Ἀποφάσεων, δημοσιευμένων εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως. Εἶναι αὐτονόητον, ὅτι ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς ἀντιπροσωπεύει μέρος μόνον τοῦ πλήθους τῶν μνημείων, τῶν κατεσπαρμένων εἰς τὴν νήσον. Τὰ μνημεῖα αὐτὰ ἀνήκουν εἰς ὅλα τὰ εἶδη τῆς ἐξελίξεως καὶ ἐκδηλώσεως τῆς μετὰ Χριστὸν τέχνης καὶ εἰς συνεχῆ σειρὰν. Παλαιοχριστιανικαὶ βασιλικαὶ μὲ γλυπτὸν πλοῦτον καὶ ψηφιδωτὰ δάπεδα, μετὰ τῶν ὁσίων ἐξέχουσιν θέσιν κατέχει ἡ Ἁγία Παρασκευὴ Χαλκίδος, ναοὶ εἰς ὅλους τοὺς ἀρχιτεκτονικοὺς τύπους μὲ βυζαντινὰς τοιχογραφίας, αἱ ὅποια ἐδημιούργησαν παράδοσιν καὶ εἶναι μάρτυρες θερμοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθηματος καὶ ὑψηλοῦ ἐπιπέδου καλλιτεχνικῆς ἀντιλήψεως, μεταβυζαντιναὶ ἐκκλησίαι, αἱ ὅποια συνεχίζουσι τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν μέχρι σήμερον, πύργοι, ὄχυρά, φρούρια, πού δεικνύουσι τὰς φάσεις τῆς ἱστορίας καὶ τὰς τύχας τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ Εὐβοία εἶχε τὴν ἐξαιρετικὴν τύχην νὰ ὑπηρετήσῃ ἐκεῖ ἕνας ρέκτης Νομάρχης, ὁ κ. Ἄνδρ. Ἰωάννου, ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος δὲν ἠρέκασθῃ μόνον εἰς τὸ ὑπηρεσιακὸν του καθῆκον, νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν διάσωσιν καὶ συντήρησιν τῶν πολιτισμολογικῶν μνημείων τῆς νήσου, ἀλλὰ τὰ ἠγάπησῃ, τὰ ἐμελέτησῃ καὶ ἐδημοσίευσῃ σημαντικὸν ἀριθμὸν βυζαντινῶν τοιχογραφιῶν (Ἄνδρ. Ἰωάννου, Βυζαντινὲς Τοιχογραφίαι τῆς Εὐβοίας, Ἀθήνα 1959).

Ὁ αἰμίμηστος καθηγητὴς μου Γ. Σωτηρίου, ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἐμελέτα τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Εὐβοίας καὶ περισυνέλεγε στοιχεῖα διὰ μίαν ὀλοκληρωμένην δημοσίευσίν των. Διάφοροι λόγοι δὲν τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν ἐργασίαν ἐκείνην. Ὅσα στοιχεῖα εἶχε τὰ παρεχώρησεν εἰς τὸν ὑπογράφοντα, ὁ ὁποῖος συνεχίζει τὴν ἐργασίαν αὐτὴν μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ κατορθώσῃ νὰ φανῇ ἀντάξιος τῆς γενναιόφρονος προσφορᾶς τοῦ σοφοῦ διδασκάλου.

Εἰς τὴν ἀκολουθοῦσαν ἔκθεσιν παρέχονται

πληροφορικὰ στοιχεῖα περὶ μνημείων τινῶν τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν γενομένων ἐργασιῶν πρὸς συντήρησιν τούτων.

ΧΑΛΚΙΣ

1. Βασιλικὴ Ἁγίας Παρασκευῆς

Συνεχίσθησαν καὶ ἐφέτος αἱ ἐργασίαι ἐπισκευῆς καὶ στερεώσεως τῶν στεγῶν τοῦ ναοῦ (βλ. ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 214). Αἱ ἐργασίαι αὐταὶ δὲν ἐγένοντο ὑπὸ τῆς Ἐφορείας, ἀλλ' ἀνετέθησαν ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως εἰς ἐργολάβον. Ἐγένετο ἀνάστυσις τῶν κεράμων τῆς στέγης τοῦ βορείου κλίτους, τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ κεντρικοῦ κλίτους — τῆς βορείας ἐγένετο πέρυσι — καὶ τοῦ νοτίου κλίτους. Συγχρόνως ἐπισκευάσθησαν καὶ ἐστερεώθησαν τὰ ζευκτὰ τῆς στέγης τοῦ μεσαίου κλίτους.

Ἐπειδὴ τὰ ἐσωτερικὰ ἐπιχρίσματα τοῦ ναοῦ εἶχον ὑποστῆ φθοράς, κυρίως εἰς τὰς χαμηλάς των ἐπιφανείας, ἐκρίθη ἀναγκαῖα ἡ ἀντικατάστασις των εἰς ὕψος 2.50 μ. ἀπὸ τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου. Κατὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν κατεστραμμένων κονιαμάτων, ἀνεφάνθησαν εἰς τοὺς μακροὺς τοίχους τοῦ κτηρίου ὀρθογώνια παράθυρα, εὑρισκόμενα κατὰ 0,50 μ., περίπου, χαμηλότερον τῶν ὀφισταμένων σήμερον τοξωτῶν καὶ κατὰ 0,27 μ. ὑψηλότερον τοῦ σημερινοῦ πλακοστρώτου δαπέδου τῆς ἐκκλησίας. Τὰ παράθυρα ταῦτα φέρουσι ξύλινα περιθωράματα καὶ ὑπέρθυρα, ἦσαν δὲ ἐν χρῆσει εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχε τὸ σημερινὸν δάπεδον, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

Ἐπειδὴ ἐξηντλήθησαν αἱ διατεθεῖσαι πιστώσεις, διεκόπησαν αἱ ἐργασίαι διὰ τὸ ἐπόμενο ἐτος. Οὕτω καὶ ἡ μελέτη τῶν ἀποκαλυφθέντων στοιχείων, ἡ σχεδιαστικὴ ἀποτύπωσις τούτων καὶ αἱ παρατηρήσεις διὰ τὴν σχέσιν των πρὸς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ κτηριακὴν ἐξέλιξιν τῆς βασιλικῆς θὰ δοθοῦν εἰς τὰ Χρονικά τοῦ ἐπομένου ἔτους.

Ὑπὸ τῆς Ὑπηρεσίας ἐνεκρίθη ἡ ἐγκατάστασις συστήματος θερμάνσεως τοῦ ναοῦ, ἡ ἐντὸς τοῦ ὁποίου παραμονὴ κατὰ τὸν χειμῶνα ἦτο προβληματικὴ. Κατὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν σωλῆνων τοῦ συστήματος ὑπὸ τὸ σημερινὸν πλακοστρώτον δάπεδον, ἐκρίθη σκόπιμον νὰ διεξαχθῇ μικρὰ ἐρευνὰ διὰ τὴν ἀνεύρεσιν, τυχόν, στοιχείων παλαιωτέρων. Ἡ ἐρευνὰ αὕτη ἐγένετο εἰς τὸ Ἱερὸν, τὸ Διακονικόν, τὸ νότιον κλίτος καὶ εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν, ἐκτὸς τοῦ ναοῦ.

Αἱ παρατηρήσεις καὶ τὰ συμπεράσματα τῆς ἐρευνῆς ἔχουν ὡς ἑξῆς:

α. Ἱερὸν Βῆμα. Εἰς τὸν χῶρον, βορείως τῆς

θύρας τοῦ διαχωριστικοῦ τοίχου μεταξύ κυρίως Ἱεροῦ καὶ Διακονικοῦ εὐρέθη εἰς βάθος 0,27 μ. κάτωθεν τοῦ σημερινοῦ πλακοστρώτου δαπέδου ἕτερον πάτωμα. Αἱ πλάκες τοῦ δαπέδου τούτου — ἄγνωστον ἂν ἦσαν πῆλιναι ἢ μαρμάριναι, διότι δὲν διεσώθησαν — εἶχον διαστάσεις 0,48 x 0,48 μ., ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἀποτυπώσεων τῶν ἐπὶ τοῦ ὑποστρώματος. Τοῦτο ἀποτελεῖται ἐξ ἀσβεστοκονιάματος καὶ μικρῶν θραυσμάτων κεράμων. Εἰς τὸν μεταξύ τῶν δύο δαπέδων χῶρον ὑπάρχουν «μπάζα» φερτά.

Ἄκόμη χαμηλότερον, εἰς βάθος 0,60 μ. ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ πλακοστρώτου, εὐρέθη ἕτερον δάπεδον, τὸ ὁποῖον, φυσικὰ, εἶναι προγενέστερον τῶν δύο ἄλλων. Τοῦτο εἶναι ἐστρωμένον δι' ἀκανονιστῶν καὶ ἀνομοίων πηλίνων πλακῶν ἐπὶ ὑποστρώματος ἐξ ἀσβεστοκονιάματος. Εἶναι προφανές, ὅτι αἱ πλάκες αὗται προέρχονται ἀπὸ παλαιότερα δάπεδα. Οὕτω εἰς τὸ Ἱερὸν ἔχομεν τρία ἐπ' ἀλλήλα δάπεδα, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν τρεῖς διαδοχικὰς οἰκοδομικὰς καταστάσεις τοῦ μνημείου. Τὸ παλαιότερον δάπεδον ἐγένετο, ὡς φαίνεται, εἰς ἐποχὴν ἀνάγκης καὶ πτωχείας τοῦ μνημείου.

Ὁ διαχωριστικὸς τοίχος τοῦ Ἱεροῦ ἀπὸ τοῦ Διακονικοῦ εἶναι κατεσκευασμένος ἀπὸ πελεκητοῦς πωρολίθους καὶ ἀσβεστολίθους μὲ ἀσβεστοκονίαμα ὡς συνδετικὸν μείγμα καὶ παρουσιάζει καλὴν κατασκευὴν. Εἰς τοὺς ἄρμους ἔχει γίνεαι χρήσις θραυσμάτων πλακιδίων καὶ κεράμων.

Τὰ ἐπιχρίσματα τῶν ἐπιφανειῶν τοῦ τοίχου τούτου κατέρχονται κατὰ 0,35 μ. χαμηλότερον τῆς στάθμης τοῦ σημερινοῦ δαπέδου. Τοῦτο δεικνύει, ὅτι ταῦτα κατεσκευάσθησαν ὅτε ἦτο ἐν χρήσει τὸ δεύτερον τῶν τριῶν δαπέδων, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐστρωμένον διὰ τῶν μεγάλων πλακῶν, διαστάσεων 0,48 x 0,48 μ.

β. Διακονικόν. Εἰς βάθος 0,93 μ. ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ πλακοστρώτου πατώματος εὐρέθη δάπεδον ἀποτελούμενον ἀπὸ μικρὰ θραύσματα λίθων καὶ κοκκινόχωμα πατητόν. Τὸ μεταξύ τῶν δύο δαπέδων διάστημα κατέχεται ἀπὸ «μπάζα».

Σημειοῦται, ὅτι ἡ πλάξ τῆς τραπέζης τοῦ Διακονικοῦ στηρίζεται ἐπάνω εἰς δύο ἀρχαῖα κορινθιακὰ κιονόκρανα.

γ. Κυρίως ναός. Εἰς τὸ νότιον κλίτος, παρὰ τὸν πεσσὸν τῆς νοτίας κιονοστοιχίας, εὐρέθη εἰς βάθος 0,55 μ. ὑπόστρωμα δαπέδου, τὸ ὁποῖον, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἀποτυπώσεων, ἦτο ἐστρωμένον μὲ πλάκας, διαστάσεων 0,33 x 0,33 μ. Πιθανῶς αἱ πλάκες αὗται ἦσαν πῆλιναι, διότι τοιαῦται ἔχουν χρησιμοποιηθῆ εἰς μικρὰν κατασκευὴν, γενομένην, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἐπὶ τοῦ ἐξετα-

ζομένου δαπέδου, ὅτε τοῦτο εἶχε καταστραφῆ. Τὸ μεταξύ τῶν δύο δαπέδων διάστημα πληροῦται διὰ «μπάζων».

Ἄκόμη χαμηλότερον, ἦτοι εἰς βάθος 0,70 μ. ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ πλακοστρώτου, εὐρέθη ἕτερον δάπεδον, τὸ πρῶτον χρονικῶς, κατεσκευασμένον ἀπὸ παντοειδῆς ὕλικόν, ἦτοι θραύσματα μαρμαρίνων πλακῶν, πηλίνων, λιθίνων κ.ἄ., τοποθετημένων ἄνευ σχεδίου καὶ τάξεως. Ἐκ τῶν αὐτῶν ὕλικῶν εἶναι κατεσκευασμένον καὶ τὸ δάπεδον τοῦ μεσαίου κλίτους, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ νοτίου.

Οὕτω καὶ εἰς τὸν κυρίως ναὸν ἔχομεν τρία ἐπ' ἀλλήλα δάπεδα, δεικνύοντα τρεῖς οἰκοδομικὰς φάσεις τοῦ μνημείου. Εἰς μίαν τῶν παλαιότερων φάσεων ἦσαν ἐν χρήσει καὶ τὰ ὀρθογώνια παράθυρα, τὰ ἀποκαλυφθέντα μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν κονιαμάτων ἀπὸ τὰς ἐπιφανείας τῶν μακρῶν τοίχων, ὡς ἐλέχθη.

Ἄνατολικῶς τοῦ πεσσοῦ τῆς νοτίας κιονοστοιχίας καὶ εἰς βάθος 0,10 μ. ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ πλακοστρώτου, εὐρέθη κατασκευὴ, εἰς σχῆμα ὀρθογώνιου παραλληλογράμμου, μὲ τὸν κατὰ μῆκος ἄξονα κάθετον πρὸς τὸν ἄξονα τοῦ ναοῦ. Ἡ κατασκευὴ αὕτη ἀπετελεῖτο ἐκ μελῶν εἰς δευτέραν χρήσιν, ὡς π.χ. τμημάτων μαρμαρίνου περιθωρώματος, πηλίνων πλακῶν, αἱ ὁποῖαι, ὡς ἐλέχθη, ἀνήκον εἰς τὸ δεύτερον δάπεδον κ.ἄ. Οὐδεὶς λόγος δύναται νὰ γίνῃ μετὰ βεβαιότητος περὶ τῆς ἀκριβοῦς μορφῆς καὶ τοῦ προορισμοῦ τῆς κατασκευῆς ταύτης.

δ. ΝΑ. γωνία ἔξω τοῦ ναοῦ. Εἰς τὸν χῶρον μεταξύ τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ ναοῦ καὶ τῆς ἀνατολικῆς ἐξωτερικῆς ἀντηρίδος, ἀνεσκάφη ὄρυγμα διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ λεβητοστασίου τῆς ἐγκαταστάσεως θερμάνσεως. Εἰς βάθος 0,95 μ. ἀπὸ τῆς στάθμης τοῦ σημερινοῦ πλακοστρώτου πατώματος τοῦ Ἱεροῦ, εὐρέθη δάπεδον τῆς ἰδίας μορφῆς καὶ κατασκευῆς ὡς τὸ περιγραφέν εἰς τὸ Διακονικόν. Διεπιστώθη, ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ ἀντηρίς ἔχει πατήσει ἐπὶ παλαιότερου τοίχου, ὁ ὁποῖος ἐξέχει κατὰ 0,33 μ. δυτικῶς ταύτης. Ὁ τοίχος οὗτος εὐρισκόμενος εἰς βάθος 0,35 μ. εἶναι κατεσκευασμένος ἐκ φαιῶν σχιστολιθικῶν πλακῶν. Ἄπὸ ὑπολείμματα ἰσχυροῦ κορασανίου, τὸ ὁποῖον καλύπτει τὰς ἐπιφανείας τῶν τοίχων, εἰκάζεται ὅτι ἐκεῖ θὰ ὑπῆρχε πρότερον κιστέρνα.

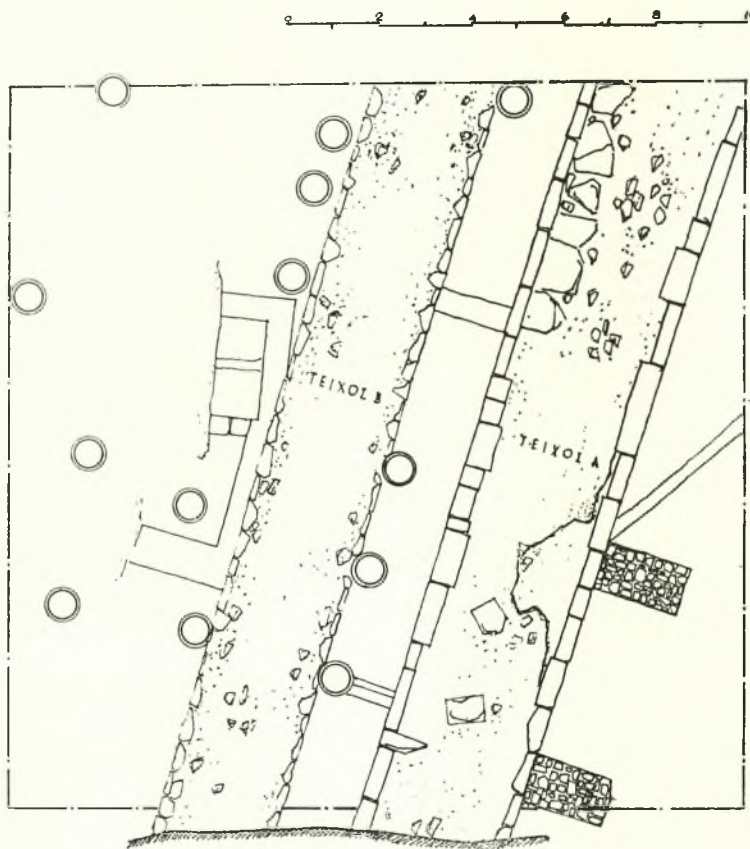
Σημειοῦται ἡ καλὴ ἐργασία τῆς κατασκευῆς τοῦ νοτίου τοίχου τῆς βασιλικῆς ἀπὸ ἀσβεστολίθους, μήκους 0,55 καὶ ὕψους 0,15 μ., μὲ μικρὰν χρήσιν θραυσμάτων κεράμων εἰς τοὺς ἄρμους.

2. Οικόπεδον Ἐμπορικοῦ καὶ Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου

Κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν διὰ τὴν ἀνεγερσιν τοῦ Ἐμπορικοῦ καὶ Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου ἐν Χαλκίδι καὶ ἐπὶ τῆς Λεωφόρου Ἐλευθερίου Βενιζέλου, ἔναντι τοῦ Δικαστικοῦ Μεγάρου, παρετηρήθησαν ἐπὶ τοῦ οἰκοπέδου δύο

μὲν πρὸς Δ., ἤτοι δεξιὰ εἰς τὴν δημοσιευομένην κάτοψιν, ὡς τείχος Α, τὸ δὲ ἕτερον, ὡς τείχος Β.

Ἡ κατασκευὴ τοῦ τείχους Α εἶναι ἡ ἑξῆς: εἰς δύο παραλλήλους σειράς, ἔχουν τοποθετηθῆ δόμοι ἐκ φαιοῦ μαρμάρου ἢ παρολίθου, ἐπὶ τῶν στενῶν πλευρῶν τῶν καὶ τὰς εἰργασμένας ἢ τὰς καλύτερον σφωζομένας ἐπιφανείας τῶν πρὸς τὰ

Σχέδ. 1. Χαλκίς. Κάτοψις τῶν τειχῶν Α καὶ Β

παράλληλοι σειραὶ ἀρχαίων δόμων, τοποθετημένων ἐπὶ τῶν στενῶν μακρῶν πλευρῶν τῶν (Πί ν. 341 α). Ἐπειδὴ εὐθὺς ἐφάνη ὅτι δὲν ἐπρόκειτο περὶ προχριστιανικῆς κατασκευῆς, ἀνέλαβε τὴν διερεύνησιν τῶν ἐρειπίων ἡ Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων.

Ἀπεκαλύφθησαν, λοιπόν, τὰ μέρη δύο τειχῶν τὰ ὅποια ἀπέχουν μεταξύ τῶν 1.60 μ. καὶ βαίνουν παραλλήλως (Πί ν. 341 β· Σχέδ. 1, κάτοψις). Ταῦτα διαφέρουν σαφῶς κατὰ τὸν τρόπον κατασκευῆς καὶ κατὰ τὸ χρησιμοποιηθὲν ὕλικόν. Πρὸς διάκρισίν τῶν χαρακτηρίζονται τὸ

ἔξω, εἰς τρόπον ὥστε νὰ σχηματίζονται αἱ πλευραὶ ἐνὸς τείχους, πλάτους 3.55 μ. (Πί ν. 342 α· Σχέδ. 2). Τὸ χρησιμοποιηθὲν ὕλικόν προέρχεται ἐξ ἀρχαίων κτισμάτων, εἶναι δὲ ποικίλον, ἤτοι φατνώματα πάρινα (Πί ν. 342 β), κίονες καὶ ἀπλοὶ δόμοι κρηπιδωμάτων μὲ ἐμφανῆ τὰ στοιχεῖα συνδέσεως καὶ προσαρμογῆς (Σχέδ. 2). Τὸ μεταξύ τῶν δύο παρεϊῶν τοῦ τείχους κενὸν ἔχει πληρωθῆ διὰ μικρῶν λίθων καὶ χωμάτων (Πί ν. 341 β· Σχέδ. 1). Τὸ τείχος (μήκους 16.40 μ.) ἔχει κτισθῆ ἐν μέρει ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους, ἐν μέρει ἐπὶ τεχνητοῦ δαπέδου ἀποτε-

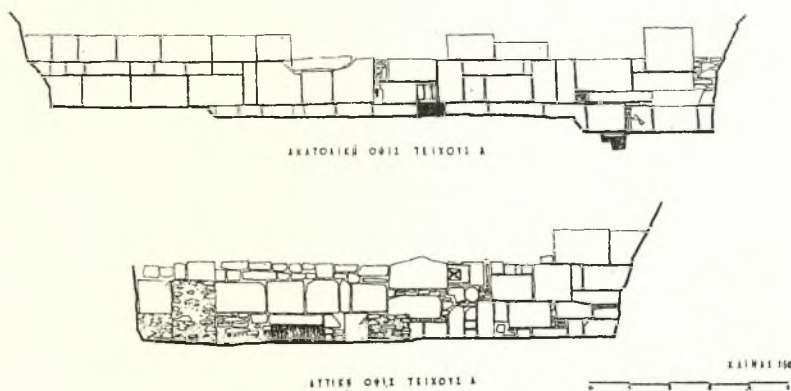
λουμένου εξ ασβέστου, άμμου, κορασανίου και χαλίκων, έν μέρει δέ επί παλαιότερων κτηρίων και συστήματος ύδρεύσεως ή αποχετεύσεως, τά λείψανα τών όποίων άνεφάνησαν κάτωθεν τούτου διά τής άνασκαφής (Σχ έ δ. 1). Τό τείχος είχεν ύποστή απόκλινιν προς Δ. διά τήν συγκράτησιν δέ και ασφάλισίν του κατεσκεύασαν, εις άγνωστον, φυσικά προς τό παρόν, έποχήν δύο άντηρίδας, διά κοινής τοιχοποιίας, αι όποίαι άντιστηρίζουν τήν δυτικην πλευράν αυτού.

Εις απόστασιν 1.60 μ. άνατολικώς του περιγραφέντος τείχους, άπεκαλύφθη μέρος έτέρου τείχους, χαρακτηριζόμενου ως « τείχος Β » (Πίν. 341 β και 342 α' βλ. και κάτωσιν έν Σχ έ δ. 1). Τοδτο άποτελείται εξ άκατεργάστων λίθων μι-

ύψους 2.50 μ., είναι επιχρισμένον εις τούς πλείστους διά κορασανίου, εις έλαχίστους δι' ασβεστοκονίας. Ός κάλυμμα του στόμιου έχρησιμοποιείτο λιθίνη πλάξ.

Ένταυθα παρέχονται έλάχιστα πληροφοριακά στοιχειά, καθ' όσον ή άνασκαφική έρευνα και εις τό οικόπεδον του Έμπορικού Έπιμελητηρίου, αλλά και εις τό βορειότερον τούτου και επί τής αυτής οικοδομικής γραμμής οικόπεδον του κ. Ί. Πασσά, εις τό όποιον εύρέθη όμοίως μέρος του τείχους Α, συνεχίσθη και κατά τό έπόμενον έτος 1965, εις τήν οικείαν εκθεσιν του όποιου θα δοθουν λεπτομερή στοιχειά τής διεξαχθείσης έρεύνης και τά συμπεράσματα αυτής.

Σημειοδνται μόνον τά εξής:

Σχέδ. 2. Χαλκίς. Αί δύο όψεις του άποκαλυφθέντος τείχους Α

κρών διαστάσεων, εις κοινήν τοιχοποιίαν, άνευ ένδιαφέροντος, με συνδετικόν μείγμα εξ ασβέστου. Τό άποκαλυφθέν μέρος, συνολικού μήκους 17, πλάτους 2.70 και σφζομένου ύψους 1.20 μ., είναι κατά πολύ μεταγενέστερον του Α. Καί τοδτο έχει όμοίως κτισθή επί λειψάνων παλαιότερων κατασκευών.

Πρό τής κατασκευής του τείχους Β, επί του έδάφους του εκτεινομένου προς άνατολάς του Α' είχον κατασκευασθή μεγάλοι κτιστοί πίθοι, 13 τών όποίων άπεκαλύφθησαν άκέραιοι (Πίν. 341 β και 342 α' Σχ έ δ. 1).

Οί πίθοι οδοι κατασκευάσθησαν ως εξής: έσκαψαν εύρυν λάκκον και έντός αυτού εκτισαν τόν πίθον, εις τό σύνθηες σχήμα, διά πλίνθων και ασβεστοκονίας. Έπλήρωσαν έν συνεχεία τό κενόν περι τόν πίθον διά χωμάτων, ώστε τό στόμιον αυτού, διαμέτρου 0,60 - 0,70 μ., μόλις νά ύπερέχη τής επιφανείας του έδάφους. Τό έσωτερικόν των,

α' Αμφότερα τά τείχη κατεσκευάσθησαν έν σπουδή προς άντιμετώπισιν έπειγούσης ανάγκης.

β' Δύο είναι οί πιθανοί χρόνοι, εις τούς όποιους ήτο δυνατόν νά είχεν κατασκευασθή τό τείχος Α': ή έποχή του Ίουστινιανου και όλίγον πρό του 1205, δε ή Χαλκίς κατελήφθη ύπό τών Φράγκων. Η πρώτη περίπτωση πρέπει νά αποκλεισθή, διότι ούδέν άντικείμενον εύρέθη εκ τής έποχής ταύτης. Η δευτέρα περίπτωση είναι πιθανωτέρα, διότι, άφ' ένός μόνον πολλά θραύσματα κεραμεικών άντικειμένων τής έποχής ταύτης εύρέθησαν παρά τό τείχος και εις τό σώμα αυτού (γέμισμα), άφ' έτέρου είναι γνωστόν εκ τής Ιστορίας ότι τά βυζαντινά τείχη τής Χαλκίδος άπέκρουσαν τούς Ένετους πρό τής 4ης Σταυροφορίας.

γ' Όσον άφορā εις τήν κατασκευήν του τείχους Β, αυτή δύναται νά τοποθετηθή κατά τό β' ήμισυ του 17ου αϊώνος, δε οί Τουρκοί, άναμέ-

νοντες ἐπίθεσιν τῶν Ἑνετῶν, κατεσκεύασαν ἐν σπουδῇ ἀμυντικά ἔργα.

ΠΥΡΓΙ

Ναός Μεταμορφώσεως

(Ἄνδρ. Ἰωάννου, Βυζαντινές τοιχογραφίες τῆς Εὐβοίας, Ἀθήνα 1959, σ. XVIII, Εἰκ. 47 - 58).

Σταυρεπίστεγος, μικρῶν διαστάσεων, με πρόσθετον ξυλόστεγον νάρθηκα (Πί ν. 343 α).

Ὁ ζωγραφικός διάκοσμος ἔχει ὑποστῆ ζημίας. Εἰς πολλά σημεῖα ἔχουν δημιουργηθῆ ἐπικίνδυνοι ρωγαί, διογκώσεις καὶ ἀποκολλήσεις. Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐπισκευῆς καὶ συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν.

ΑΥΛΩΝΑΡΙ

Μεσαιωνικός πύργος (Πί ν. 343 β)

Εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τοῦ χωρίου διατηρεῖται εἰς καλὴν, σχετικῶς, κατάστασιν ὁ τετράγωνος μεσαιωνικός πύργος (διαστάσεις πλευρῶν 8.10 x 8.10 μ.), ἀποτελούμενος ἐκ τριῶν ὁρόφων. Ὁ πρῶτος καλύπτεται διὰ καμάρας, τῆς ὁποίας ὁ ἄξων εἶναι ἀπὸ Β - Ν., ὁ δεῦτερος δι' ὀριζοντίας στέγης καὶ ὁ τρίτος πάλιν διὰ καμάρας, με τὸν ἄξωνα ἀπὸ Α - Δ.

Εἰς τὴν κορυφὴν σχηματίζονται ἐπάλξεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἐφωδιασμένοι με τυφειοθυρίδας. Τὰ εἰς τοὺς δύο ἀνωτέρους ὁρόφους ἀνοιγόμενα παράθυρα ἐξωτερικῶς εἶναι τετράγωνα, ἐσωτερικῶς φέρουν τοξωτὰ ὑπέρθυρα. Ἡ τοιχοδομία εἶναι ἰσχυρὰ ἀπὸ κοινούς λίθους καὶ παχὺ συνδετικὸν μεῖγμα.

Ἡ θύρα εἰσόδου εἰς τὸν πύργον εὐρίσκεται, ὡς συνήθως, ὑψηλά. Ἡ ἀνοδος εἰς ταύτην ἐγίνετο, ὡς γνωστόν, με τὴν βοήθειαν φορητῆς κλίμακος (ἀνεμόσκαλας), διὰ λόγους ἀσφαλείας.

Εἰς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον ἔχουν δημιουργηθῆ ρωγαί.

Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐπισκευῆς καὶ ἀποκαταστάσεως.

ΟΞΥΛΙΘΟΣ

1. Ναός τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τῶν Χατζηριάνων (Νεκροταφεῖον) (Πί ν. 344 α)

(Ἄνδρ. Ἰωάννου ἔ. ἀ. σ. XVIII, εἰκ. 36 - 46).

Σταυρεπίστεγος με νάρθηκα καλυπτόμενον ὑπὸ σταυροθολίου με βεργία. Μεταγενεστέρως προσετέθη δυτικῶς ἐν ξυλόστεγον δωμάτιον ὡς ἐξωνάρθηξ. Ὁ ἀρχικός ναός διατηρεῖ εἰσέτι μέρος τῆς παλαιῆς του κεραμώσεως. Ἐπὶ τῆς βορείου

κεραίας εἶχε κατασκευασθῆ κωδωνοστάσιον, τὸ ὁποῖον ἔφερεν ἀλλοιώσιν εἰς τὴν ἐμφάνισιν καὶ τὰς ἀναλογίας τοῦ μνημείου (Πί ν. 344 α). Ἡ κοινὴ τοιχοποιία ἔχει παλαιότερον κατ' ἐπανάληψιν ἐπιχρισθῆ καὶ ὑδροχρωματισθῆ. Τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ εἶναι ἐστρωμένον με ὠραίας πολυχρώμους πλάκας.

Ὁ ζωγραφικός διάκοσμος (πρώτης εικοσαετίας τοῦ 14ου αἰῶνος) διατηρεῖται ἐν καλῇ καταστάσει, εἰς τὸν κυρίως ναὸν καὶ τὸ σταυροθόλιον τοῦ νάρθηκος.

Ταυτίζονται αἱ ἐξῆς παραστάσεις: Ἀποκαθλώσις, εἰς Ἄδου Κάθοδος, Ἄγιος Γεώργιος, Προδοσία, Βαϊοφόρος, Ἄγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος με τὸν Πρόχορον, Γέννησις τοῦ Χριστοῦ, Κοιμησις, Γενέθλιον τῆς Θεοτόκου, Εἰσόδια, Σκηναὶ ἐκ τῆς παιδικῆς ἡλικίας τοῦ Χριστοῦ, ἡ Ἀνάληψις (εἰς τὴν καμάραν τοῦ Ἱεροῦ), οἱ Ἄγιοι Θεόδωροι - Στρατηλάτης καὶ ὁ Τύρων.

Εἰς τὸ σταυροθόλιον τοῦ νάρθηκος σφάζονται: ἡ Φιλοξενία, ἡ Σαμαρείτις, ἡ Ἰασίς τοῦ Τυφλοῦ, ἡ Ἰασίς τοῦ Παραλύτου καὶ ἡ Θεοτόκος μετὰ τοῦ Προδρόμου ἐν τῷ Παραδείσῳ.

Κατεγράφη ἡ φορητὴ εἰκὼν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, καλῆς τέχνης τοῦ 15ου - 16ου αἰῶνος. Κατηρτίσθη πρόγραμμα στερεώσεως, καθαρισμοῦ καὶ συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν.

Ἐπὶ τῆ βάσει τοῦ προγράμματος τούτου εἰδικὸν συνεργεῖον ὑπὸ τὸν ζωγράφον - συντηρητὴν κ. Ἄναστ. Μαργαριτῶφ, προέβη κατὰ μῆνα Αὐγουστον εἰς τὴν στερεώσιν καὶ συντήρησιν τῶν τοιχογραφιῶν. Ἡ περὶ τῶν ἐργασιῶν τούτων ἐκθεσις θὰ γίνη ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Κεντρικοῦ Ἐργαστηρίου τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου.

2. Ναός Ἁγίας Ἄννης

(Ἄ. Ἰωάννου, ἔ. ἀ. σ. XVIII, εἰκ. 86 - 94).

Μονόκλιτος, καμαροσκεπὴς με δικλινῆ κεραμωτῆν στέγην (Πί ν. 344 β). Ἡ τοιχοποιία του εἶναι κοινὴ, ἡ δὲ κόγχη τοῦ Ἱεροῦ τρίπλευρος ἐξωτερικῶς. Διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς καμάρας ἔχει κατασκευασθῆ ἐσωτερικῶς ζώνη, τὸ «σφενδόνιον».

Ἐκ τοῦ ζωγραφικοῦ διακόσμου σφάζονται: ἡ Ἀνάληψις, ὁ Ἄσπασμός, ὁ Ἄγ. Νικόλαος, ὁ Ἄγ. Βασίλειος, ὁ Ἄγ. Πολύκαρπος, τρεῖς Ἄγιοι μετὰ τοῦ Προδρόμου, ὁ Παλαιὸς τῶν Ἡμερῶν, ὁ Εὐαγγελισμός, ἡ Πλατυτέρα σεβιζομένη ὑπὸ δύο Ἀγγέλων, δύο Διάκονοι, σκηναὶ ἐκ τῆς ζωῆς καὶ τῶν θαυμάτων τοῦ Χριστοῦ, εἰς δὲ τὸν δυτικὸν τοῖχον ἡ Κοίμησις. Διακρίνονται δύο τεχνολογία: ἡ πρώτη (μέσα 14ου αἰῶνος) καταλαμβάνει τὸ ἀνατολικὸν ἡμισυ τῆς καμάρας καὶ τὸ

Ἱερὸν ἢ δευτέρα (1370 μ.Χ.) τὸ δυτικὸν ἡμισυ. Αἱ τοιχογραφίαι τῆς πρώτης περιόδου ὑπερέχουν καταφανῶς τῶν τῆς δευτέρας, αἱ ὁποῖαι εἶναι λαϊκῆς τέχνης.

Ἐπὶ τῶν τοιχογραφιῶν εἶχον δημιουργηθῆ ἄλλατα. Ρωγαί καὶ ἀποκολλήσεις εἰς πολλὰ σημεία καθίστων ἀναγκαίαν τὴν λήψιν μέτρων προστασίας.

Κατηρίσθη πρόγραμμα στερεώσεως, καθαρισμοῦ καὶ συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν.

Εἰς ἐφαρμογὴν τοῦ προγράμματος τούτου τὸ αὐτὸ ὡς ἀνωτέρω συνεργεῖον ὑπὸ τὸν κ. Ἄναστ. Μαργαριτῶφ ἐνήργησε κατὰ μῆνα Αὐγούστου τὸν καθαρισμὸν καὶ τὴν στερέωσιν τῶν τοιχογραφιῶν. Καὶ ἡ περὶ τούτων ἐκθεσις θὰ γίνῃ ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ἐργαστηρίου τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου.

3. Ναὸς Ἁγίου Νικολάου τῶν Ριτζάνων

(Ἁ. Ἰωάννου, ἔ. ἀ. σ. XVIII, εἰκ. 33 - 35).

Σταυρεπίστεγος μὲ προσθήκην μεταγενεστέρου νάρθηκος, ὃ ὅποῖος πρέπει νὰ καταδαφισθῆ, διότι ἀποτελεῖ κακοφωμίαν εἰς τὰς κομψὰς ἀναλογίας τοῦ ναοῦ (Πί ν. 345 α καὶ 345 β).

Τὸ κτήριον ἔχει ὑποστῆ πολλὰς ζημίας καὶ κλίσιν πρὸς Ν. Διὰ τὰς τὸ συγκρατήσων ἡναγκάσθησαν παλαιότερον νὰ κατασκευάσων, ἐξωτερικῶς, δύο ἀρτηρίας εἰς τὸν νότιον τοῖχον καὶ ἐσωτερικῶς νὰ ὑψώσων τὸ κτιστὸν τέμπλον, ὥστε νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐνισχυτικὴν ζώνην τῆς ἀνατολικῆς καμάρας, νὰ κατασκευάσων δὲ ἐτέρωθεν δύο ἐνισχυτικὰς ζώνας ἐξ ὠπλισμένου σκυροδέματος εἰς τὴν δυτικὴν καμάραν. Τὸ ὄραϊον παράθυρον ἐκ πύρου λίθου, μὲ γλυπτὸν διάκοσμον, εἰς τὸν νότιον τοῖχον τῆς ἐγκαρσίας καμάρας, ἔχει καταστραφῆ (Πί ν. 346 α). Μεγάλως, ὁμοίως, φθοράς ἔχει ὑποστῆ καὶ ὁ ζωγραφικὸς διάκοσμος (1304 μ.Χ.).

Δύνανται νὰ ταυτισθοῦν αἱ ἐξῆς παραστάσεις: ὁ Ἀρχάγγελος Μιχαήλ, εἰς Ἱεράρχης, ὁ Ἁγ. Κοσμάς, ἕτεροι Ἁγιοὶ εἰς τὸν νότιον τοῖχον τοῦ Ἱεροῦ καὶ ἡ Ἀνάληψις εἰς τὴν ἀνατολικὴν καμάραν.

Σφάζεται ἐπίσης ἡ κτητορικὴ ἐπιγραφή.

Κατηρίσθη πρόγραμμα ἐπισκευῆς καὶ συντηρήσεως τοῦ κτηρίου καὶ τῶν τοιχογραφιῶν.

Εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ προγράμματος τούτου ἐνηργήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συνεργεῖου καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον στερέωσις καὶ συντήρησις τῶν τοιχογραφιῶν. Ἀπεκαλύφθη τελείως ἡ ἐπὶ τοῦ βορείου τοῖχου τοῦ Ἱεροῦ καὶ παρὰ τὴν Πρόθεσιν κτητορικὴ ἐπιγραφή. Ἡ σχετικὴ ἐκθεσις περὶ τῶν ἐργασιῶν τούτων θὰ γίνῃ ὑπὸ τοῦ Ἐργαστηρίου τοῦ Βυζ. Μουσείου.

ΠΥΡΓΟΣ

Ναὸς Ἁγίου Νικολάου

(Ἁ. Ἰωάννου, ἔ. ἀ. σ. XVII, εἰκ. 2 - 5).

Μονόκλιτος, καμαροσκεπῆς μὲ ἐνισχυτικὸν τόξον εἰς τὸ μέσον τῆς καμάρας, τὸ ὅποιον, ὡς φαίνεται, ἀποτελεῖ καὶ τὸ διαχωριστικὸν σημεῖον τοῦ ἀρχικοῦ κτίσματος τοῦ 14ου αἰῶνος, ποῦ εἶναι τὸ ἀνατολικὸν, ἀπὸ τοῦ προστεθέντος ἀργότερον δυτικοῦ (Πί ν. 346 β). Μεταγενέστερος ἀνοικτὸς νάρθηξ καταλαμβάνει ὅλην τὴν νοτιὰν πλευρὰν τοῦ ναοῦ.

Ἐκ τοῦ ζωγραφικοῦ διακόσμου σφάζονται ὀλίγα ἐπιφάνειαι εἰς δύο στρώματα. Τὸ πρῶτον, πιθανῶς, εἶναι σύγχρονον μὲ τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ ναοῦ, τὸ δεύτερον δύνανται νὰ τοποθετηθῆ εἰς τὸν 17ον αἰῶνα.

Κατηρίσθη πρόγραμμα ἐργασιῶν διὰ τὴν στερέωσιν καὶ συντήρησιν τοῦ κτηρίου καὶ τῶν τοιχογραφιῶν.

ΚΥΜΗ

1. Ναὸς Παναγίας Λιαουτσάνισσας

Εὑρίσκεται ἐντὸς τῆς Κύμης. Εἶναι βασιλικὴ μετὰ τρούλλου.

Οἱ κίονες εἶναι ἐκ πρασίνου μαρμάρου. Εἰς τὴν τοιχοδομίαν ἔχουν χρησιμοποιηθῆ λίθοι καλῆς κατεργασίας.

Σημειώνεται τὸ ὑψηλὸν μαρμάρινον τέμπλον, ἔργον τοῦ Γιαννοῦλη Χαλεπᾶ (1891), χάριν τοῦ ὁποῖου ἐξεδηλώθη τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ὑπηρεσίας.

Τὸ κτήριον ἔχει ὑποστῆ ζημίας λόγῳ τῆς ὀλισθηρότητος τοῦ ἐδάφους. Ἡ Διεύθυνσις Ἄναστηλώσεως ἐνήργησε τὰς σχετικὰς ἐργασίας διὰ τὴν στερέωσιν καὶ ἀσφάλειαν τοῦ ναοῦ. Εἰς τὴν Διεύθυνσιν ταύτην ἀνήκει καὶ τὸ δικαίωμα δημοσιεύσεως τῆς οἰκείας ἐκθέσεως.

2. Ναὸς Ἁγίου Νικολάου

Εὑρίσκεται εἰς ἀπόστασιν ὀλίγον λεπτῶν ἔξωθεν τῆς Κύμης. Εἶναι τρίκλιτος βασιλικὴ μὲ τόξα εἰς τὰς κιονοστοιχίας. Τὰ τρία κλίτη καλύπτει σήμερον νεωτέρα ξυλινὴ στέγη. Εἰς τοὺς τοίχους σφάζονται ἐλάχιστα μέρη τοῦ ζωγραφικοῦ διακόσμου.

3. Μονὴ τοῦ Σωτῆρος

Τὸ Καθολικὸν τῆς Μονῆς εἶναι εἰς τὸν τύπον τῆς τρικλίτου βασιλικῆς μὲ τρεῖς κίονας καὶ τόξα εἰς ἐκάστην κιονοστοιχίαν. Ἡ στέγη τοῦ ναοῦ κατὰ μίαν ἐπισκευὴν ἔλαβε τὴν μορφήν τῆς στέ-

γης τοῦ σταυροειδοῦς μετὰ τρούλλου ναοῦ (Πί ν. 347 α). Ἡ ἀψίς τοῦ Ἱεροῦ εἶναι πεντάπλευρος ἐξωτερικῶς. Τὰ παλαιὰ κελλία τῆς Μονῆς, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν ἀρχιτεκτονικὸν ἐνδιαφέρον, εἶναι ἡμερῆσιωμένα καὶ παραμένουν σήμερον ἀκατοίκητα.

Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐπισκευῆς τοῦ ναοῦ. Διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν κελλιῶν ἀπαιτεῖται εἰδικὴ μελέτη.

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Μονῆς σφύζονται τὰ ῥεῖπια τοῦ Φρουρίου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

ΚΟΝΙΣΤΡΕΣ - ΣΠΗΛΙΕΣ

Ναὸς Ὁδηγητρίας

(Ἄνδρ. Ἰωάννου, ἔ. ἀ. σ. XVIII, εἰκ. 59 - 77).

Εἰς τὸν συνοικισμὸν Σπηλιῆς σφύζεται ὁ σταυροειδέσ τετος ναὸς τῆς Ὁδηγητρίας με πρόσθετον ξυλόστεγον νάρθηκα πρὸς Δ. καὶ ἀνοικτὴν στοᾶν κατὰ μῆκος τῆς νοτίας πλευρᾶς. Ἡ ἡμιεξάγωνος κόγχη τοῦ Ἱεροῦ εἶναι κατεσκευασμένη διὰ πορολίθων, καλῶς εἰργασμένων, εἰς μεγάλας διαστάσεις, κατὰ τὸ πλινθοπερίκλειστον σύστημα, ἐνῶ ἡ λοιπὴ τοιχοδομία τοῦ ναοῦ εἶναι κοινὴ μετὰ ἄφθονον χρῆσιν κεράμων εἰς τοὺς ἄρμους (Πί ν. 347 β).

Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς κόγχης τοῦ Ἱεροῦ ἀνοίγεται ἐν δίλοβον παράθυρον, τοῦ ὁποίου λείπει ὁ διαχωριστικὸς κιονίσκος, εἰς τὸ τύμπανον δὲ τῆς βορείου κεραίας ἐν τρίλοβον μετὰ διαχωριστικοὺς κιονίσκους ἐκ πορολίθου (Πί ν. 347 β). Εἰς τὴν στέγην διατηρεῖται ἀκόμη ἡ βυζαντινὴ κεράμωσις. Ὁ ναὸς εἶναι κατὰγραφος δι' ὄψοιό τινος τοιχογραφιῶν τοῦ 1311 μ.Χ.

Σημειοῦνται ἰδιαιτέρως: ὁ Ἐλκόμενος, ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν Ἀρχιερέων, ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, ἡ θαυμασία Δέησις μετὰ τὴν αὐστηρὰν μορφήν τοῦ Χριστοῦ, ἡ Ἀνάληψις, ὁ Εὐαγγελισμὸς, τὸ δράμα τοῦ Πέτρου Ἀλεξανδρείας, ἡ Φιλοξενία, ἡ Γέννησις, ἡ Ὑπαπαντή, ἡ Βάπτισις, ἡ Βασιλοφῶρος, ἡ Μεταμόρφωσις, τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου, ὁ Παλαιὸς τῶν Ἡμερῶν, ἡ Πλατυτέρα σεβιζομένη ὑπὸ δύο Ἀγγέλων καὶ οἱ μεμονωμένοι Ἅγιοι: Ἅγ. Κοσμᾶς, ἡ Ἅγ. Βαρβάρα, ἡ Ἅγ. Εἰρήνη, ἡ Ἅγ. Ἄννα, ἡ Ἅγ. Μαρίνα, οἱ Ἅγιοι Γεώργιος καὶ Δημήτριος, οἱ Ἅγιοι Θεόδωροι, τέσσαρες στρατιωτικοὶ Ἅγιοι, οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι καὶ δύο Διάκονοι. Δύναται νὰ γίνῃ διά-

κρισις δύο τεχνοτροπιῶν καὶ δύο ζωγράφων. Εἰς τὰς ἐπιφανείας ἔχουν δημιουργηθῆ ἄλλα καὶ ρωγαί.

Κατηρτίσθη πρόγραμμα καθαρισμοῦ καὶ στερεώσεως τῶν τοιχογραφιῶν.

ΑΓΙΑ ΘΕΚΛΑ

Ναὸς Ἁγίας Θεκλας

(Ἄνδρ. Ἰωάννου, ἔ. ἀ. σ. XVII, εἰκ. 78 - 85).

Εἰς τὸ νεκροταφεῖον τοῦ χωρίου τῆς Ἁγίας Θεκλας σφύζεται ὁ σταυροειδέσ τετος ὁμώνυμος ναὸς. Ἡ τοιχοποιία του εἶναι κοινὴ ἀνευ ἐνδαφρόντος. Διασφύζονται αἱ παλαιαὶ κέραμοι εἰς τὴν στέγην, ἡ δὲ κόγχη τοῦ Ἱεροῦ εἶναι καὶ ἐξωτερικῶς ἡμικυκλική. Τὸ δάπεδον εὐρίσκειται κατὰ 0,50 μ. χαμηλότερον τοῦ ἐδάφους, διὰ τοῦτο τὸ κτήριον ὑποφέρει ἐκ τῆς ὑγρασίας.

Παλαιότερα καὶ νεώτερα ἐπιχρίσματα εἶχον καλύψει εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τὸν ζωγραφικὸν διάκοσμον. Ταῦτα ἀφαιρεθέντα κατὰ καιροῦς ἀπεκάλυψαν μεγάλας ἐπιφανείας τοιχογραφιῶν, αἱ ὁποῖα παρουσιάζουν ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα τῆς τέχνης τοῦ 14ου αἰῶνος. Τὴν ἀνατολικὴν καμάραν καταλαμβάνει ἡ Ἀνάληψις. Κάτωθεν ταύτης εἰς δίσκους εἰκονίζονται οἱ Ἅγιοι: Κύριλλος, Μόδεστος, ἡ Ἁγία Ἰουλίτη καὶ ὁ Ἅγιος Κήρυκος. Χαμηλότερον δὲ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων, ὁ Ἅγ. Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος καὶ ὁ Διάκονος Λαυρέντιος. Σημειοῦνται ἰδιαιτέρως δύο ὑπερμεγέθεις μορφαί: δεξιὰ, τοῦ Ἅγ. Νικολάου, μετὰ τὸν Χριστὸν εἰς τὴν ἄνω γωνίαν εἰς μικρὰν κλίμακα ἄριστερά, τοῦ Ἅγ. Βασιλείου.

Εἰς τὴν δυτικὴν καμάραν σφύζονται: ἡ εἰς Ἄδου Κάθοδος, ἡ Ὑπαπαντή, τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων (Εἰσόδια), ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ Φύλαξ Ἅγγελος.

Εἰς δὲ τὴν ἐγκαρσίαν καμάραν σφύζεται μόνον ἡ Θεοτόκος ἐνθρονος καὶ τρεῖς Ἅγιοι.

Διακρίνονται δύο καλλιτέχναι, οἱ ὁποῖοι ἠργάσθησαν εἰς διαφορετικὰς ἐποχάς. Ὁ εἰς ἐξωγράφησε τὸ δυτικὸν ἡμισυ τοῦ ναοῦ καὶ ὁ ἄλλος τὰς ὑπολοίπους τοιχογραφίας. Παρατηρεῖται διαφορὰ εἰς τὴν τεχνοτροπίαν καὶ τὴν ἔκφρασιν.

Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐργασιῶν διὰ τὴν στερεώσιν καὶ συντήρησιν τοῦ κτηρίου καὶ τῶν τοιχογραφιῶν.

Π. ΑΛΖΑΡΙΑΗΣ

*

Εύβοια. Χαλκίς: α. Οικόπεδον Ἐμπορικοῦ καὶ Βιομηχ. Ἐπιμελητηρίου, β. Τὰ ἀποκαλυφθέντα δύο τείχη. Δεξιὰ τὸ Α, ἀριστερὰ τὸ Β

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Εύβοια. Χαλκίς: α. Τὰ τείχη Α και Β και τὰ στόμια τῶν πύθων εἰς τὸ μεταξὺ τῶν κενόν,
β. Ἀρχαῖον φάνωμα χρησιμοποιεθὲν ὡς οἰκοδομικὸν ὑλικὸν εἰς τὸ τείχος Α

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Εύβοια: α. Ὁ σταυρεπίστεγος ναὸς τῆς Μεταμορφώσεως εἰς Πυργί, β. Μεσαιωνικὸς πύργος εἰς Αὐλωνάρι

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Εύβοια. Όξύλιθος: α. Ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου των Χατζηριάνων, β. Ναός Ἁγίας Ἄννης

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Εύβοια. Ὁξῦλιθος: α - β. Ὁ ναός τοῦ Ἁγ. Νικολάου τῶν Ριτζάνων καὶ αἱ μεταγενέστεραι προσθήκαι

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Εύβοια: α. Τὸ παράθυρον τῆς νοτίας κεραίας τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Νικολάου τῶν Ριτζάνων εἰς Ὁξύλιθον.
β. Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγ. Νικολάου εἰς Πύργον

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Εύβοια: α. Ἡ στέγη τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς Σωτῆρος εἰς Κύμην, β. Ἡ βορεία πλευρά τοῦ ναοῦ τῆς Ὁδηγητρίας εἰς Κονίστρες - Σπηλιές

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ